

PATETICUL NECESAR

Parcurgînd cele peste 200 de pagini din volumul *Retrospectiva necesară* (cu subtitlul *Dialoguri*), pregătit pentru tipar la Chișinău de Alexandru Bantos, ce cuprinde 22 de interviuri cu oameni politici, scriitori și filologi din Republica Moldova, am putut aprecia și expresivitatea vorbirii acestora în registrele public informal și familiar. Tema volumului fiind evocarea momentului redeșteptării naționale de după 1989 și lupta pentru recâștigarea drepturilor firești ale limbii române din Moldova din stînga Prutului, tonul discursurilor este, în general, revendicativ, adesea polemic și, trebuie să recunoaștem, îndreptățit patetic.

Pentru ansamblu, se poate observa că Alexandru Bantos, ca jurnalist intervievator, se află într-o poziție privilegiată, chiar ideală, din mai multe motive. Flerul de adevărat gazetar, dar și responsabilitatea civică l-au dirijat spre interlocutori de marcă *din și pentru* viața publică din Republica Moldova; scriitorul, care este și redactor-șef al revistei „Limba română”, poartă discuții cu personalități semnificative reprezentîndu-i pe contemporanii noștri. Aceștia sînt, așadar, oameni de afaceri plecați din Moldova îndată după 1944, oameni de știință și de cultură, implicați, *ad-hoc*, în viața politică, talentați scriitori și pasionați gazetari, savanți filologi, care au fost suflul mișcării la care ne-am referit, inițiatori și combatanți pentru ideea de limbă română unitară într-un spațiu etnic, limbă ale cărei drepturi se cuveneau proclamate curajos și susținute nu numai cu știință, ci și cu pasiune.

Ne-am propus, aici, doar cîteva observații privind stilul intervențiilor acestora. Stările de suflet ale celor intervievați, preaplinul trăirilor acestora cînd își evocă „baștina”, părinții și prietenii (dar și dușmanii!) își găsesc o firească reflectare în expresia de coloratură populară. Selectăm exemple. În discuția despre tenebrosul caz literar și uman Ion Druță, „retras” la Moscova, Grigore Vieru, pornind de la zicătoarea „cine cade în apă se prinde și de șarpe”, se întreabă dacă nu cumva scriitorul respectiv nu va fi căzut cîndva în vreo „bulboană”? Iar Vladimir Beșleagă își punctează argumentările cu expresii din limbajul *sămășilor* săi (și ai noștri) de tipul „Asta-i altă gîscă”, „altă făină se macină acum la moară”, după cum, pentru o promisiune editorială

neonorată, presupune că a fost lăsată „pe la Paștele cailor”? Nu mai puțin evocatoare sînt mijloacele expresive ale americanizatului de cîteva decenii Jon Cepoi (de la Los Angeles): el a reușit pentru că „meseria e brătară de aur”; să te adaptezi la cerințele vieții americane nu e „floare la ureche”, pentru că nici acolo „nu umblă cîinii cu colaci în coadă”...

La rîndul său, lingvistul Vasile Pavel, analizînd fraudă științifică pe care o constituie așa-zisul *Dicționar moldovenesc-românesc* din 2003, constată că deși autorul, Vasile Stati, ca dialectolog, știe cum se prezintă lucrurile în realitate, prin acest act „scuipă în fîntînă”. Iar alt lingvist, acad. Anatol Ciobanu amintește că, în 1991, speranțele lingviștilor de a fi revizuită, de către Parlament, legislația anterioară privitoare la statutul limbii oficiale a statului nu s-au realizat; „în consecință, am rămas cu covata spartă”. După cum literatul Ion Ciocanu explică astfel refuzul lingviștilor de a colabora, la un moment dat, la emisiunile cenzurate ale radioului și televiziunii: „să te lași *mișuit* de foarfecele ideologice” ale conducerii Companiei „din dealul Schinoasei, înseamnă să te dezonorezi”. Iată și alte expresii: „a nu ști de unde sare iepurele”, „a vorbi cu mîna pe inimă”, „a da apă la moara (vigilenților)” etc.

Deși moldovenii ar fi, totuși, cam „mălăieți”, după cum consideră Grigore Vieru (chiar pe poet nu-l „doare capul că străinul nu dorește să ne învețe limba”), speranțele lor nu au apus; de aceea, tonul celor intervievați se resimte de această stare de spirit.

Nu lipsesc, așadar, nici cuvintele sau expresiile „tari”, de stigmatizare sau de dojană; acestea marchează pregnant oralitatea exprimării, ceea ce adaugă un plus de autenticitate textelor aparținînd speciei jurnalistice pe care o ilustrează volumul la care ne referim: „normele” de scriere de la un moment dat reprezentau „o ticăloșie”; autorul uneia dintre lucrările aspru criticate este „un criminal al culturii”; pentru că sînt jurnaliști care „sar dintr-o luntre într-alta”, un scriitor îi adresează intervievatorului interogația retorică „Nu simți că în aer plutește o duhneală grețoasă?”.

Se impune o remarcă în legătură cu vehemența și patosul prezente în discursul scriitorilor și literaților, dar și al filologilor: să ne amintim răspunsul pe care

I-a dat Magistrul Eugeniu Coșeriu la întrebarea unui tânăr lingvist bucureștean, transmisă acestuia de Nadia Anghelescu: „De ce sînt basarabeni atît de patetici?”; Coșeriu, supărat, a dat următorul răspuns: „pentru că voi (adică românii de dincoace de Prut) nu sînteți cît ar trebui de patetici” (cf. *Eugeniu Coșeriu, profesorul nostru*, în „Adevărul literar și artistic” din 17 sept. 2002, p. 12).

Volumul nu este însă doar o culegere de pledoarii, ci cuprinde expresive pagini de evocare a istoriei unei provincii, a vieții, complexe, a unor contemporani, ale căror mărturii fac parte din ceea ce, acum, se numește „istorie orală”.

Ce aspecte din viața de dinainte de 1988 revin la aproape toți, așadar la cei mai mulți dintre oaspeții *Casei limbii române* de la Chișinău? Teroarea deportărilor, foamea, presiunile psihologice exercitate prin suspiciuni privind nerespectarea „liniei Partidului” (dar, unele, nu ne-motivate, din perspectiva oficialităților), acuzațiile de „românism” prin lecturi și creație, dirijarea spre un anumit tip de pitoresc regional și de „neprimejdios” exotism ale unor marginali și marginalizați. Multe dintre aceste stări de lucruri ne sînt cunoscute și nouă, celor din România; de exemplu, în speță, de la un moment dat, chiar pentru publicațiile științifice s-a dat „directiva” să se ignore viața științifică și literară din fosta R.S.S. Moldovenească (să nu se scrie „nici de bine, nici de rău”, de exemplu, să nu fie recenzate cărți scrise de specialiștii de dincolo de Prut! Iar acestora cenzura le impunea să nu-i prea citeze pe autorii români...).

Ce amintiri le luminează existența și, acum, ni-i apropie sufletește pe colegii basarabeni? Satul natal (eventual cu *ripile* și *glodurile* lui), familia, părinții, dintre care unii au învățat „școala la români” (evocarea acesteia, pe ton de prețuire, „cinci clase la români” am înregistrat-o și noi, în cercetările de teren întreprinse, începînd din anul 1992, împreună cu dialectologii de la Chișinău în cadrul proiectului *Graiuri românești de la est de Carpați. Etno- și sociotexte*, sintagma respectivă constituindu-se într-o confirmare a mesajului transmis, în registru sarcastic, de Eugeniu Coșeriu în poemul *Jandarmul român*; să ne amintim doar ultimele versuri: „Ce greu era cu Români! / Ce bine era cu Rușii! / E vremea rănilor ce dor”).

Basarabeni și-i amintesc, cu respect și chiar cu duioșie, pe educatorii de veche formație și conștiință profesională (printre care profesori de franceză ori de latină), evocă lecturile din clasicii români și contactele, în mod forțat precare, cu românii și cu viața culturală și artistică din Țara ce trebuia să fie a tuturor.

Și în astfel de texte există numeroase dovezi că, atunci cînd pledează pentru dreptul la „limba română”, moldovenii din Basarabia nu proclamă doar un nobil

atașament la ideea de un singur idiom de cultură, unitar, în spațiul nostru etnic, ci atestă și faptul că stăpînesc și folosesc nuanțat această limbă, cu toate valorile ei expresive.

Din astfel de motive, *Dialogurile*, constituind o concludentă și frumoasă ilustrare a profilului și a reușitelor revistei „Limba română” de la Chișinău, reprezintă, într-adevăr, o carte de memorare *necesară* și, în această ordine de idei, trebuie să-l contrazicem pe Nicolae Mățaș, care se întreba, glumeț, dacă nu cumva, măcar în ceea ce-l privește, *retrospectivele* s-ar face atunci cînd nu se mai întrevăd *perspective*? Firește că nu! Dacă, direct (sau printre cuvinte), intervențiile românilor din Basarabia participanți la aceste convorbiri sînt străbătute de un sentiment de insatisfacție, de neîmplinire, tabloul general nu este acela al unei lupte pierdute; pentru cititor, ansamblul este luminat de victorii de etapă asupra dictatului și neadevărului, asupra inerției și nepăsării. Și luminează aduce, în primul rînd, curajul, conștientizarea situației, dreapta judecată, permanenta preocupare pentru mai bine în viitor.

Iar acestea sînt mărturii ale credinței în „izbînda limbii române”, ce însoțește lectura și care stăruie după ce ai încheiat-o. Cu această stare sufletească și cu speranța că va avea aceleași trăiri și satisfacții, îi recomandăm cititorului *Retrospectiva necesară*, ca frescă mereu de actualitate, care ne vorbește cu adevăr, cu forță și inspirat, despre limba noastră, despre viața noastră.

Dar și despre datoriile noastre!

